

Kırtâs Hadisesi ve İlgili Rivayetlerin Tenkîdi –İbn Sa’d Özelinde–

Şaban ÖZ*

Özet:

Bu makalede, Şîa'nın Hz. Ali'nin hilâfetine nass olarak ileri sürdüğü önemli delillerden biri olan Kırtâs hâdisesi, İbn Sa'd hadiseyle ilgili olarak derlediği rivayet malzemesi esas alınarak sened ve metin açısından tenkide tabi tutulmuştur. Kırtar hadisesi, özellikle Şia mezhebinin, Hz. Ali'nin peygamberden sonraki halifeliği teziyle orantılı olarak bir takım siyasi yorumlara da neden olmuştur. Ayrıca mezhebî beklentilere göre şekillendirilmiş olması itibariyle ve siyasî-mezhebî inançların siyer yazıcılığına etkisini göstermesi bakımından ayrıca önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Kırtâs, Şîa, Hz. Ali, hilâfet, tenkit, İbn Sa'd

Abstract:

The Kırtas (Stationery) Event and it's Criticism -In the Privacy of İbn Sa'd-

In this article, the Kırtas (Stationery) event, which was one of the important proof accepted as a scripture to the Caliphate of Ali, was criticized about the point of source and text in the privacy of İbn Sa'd's book (at-Tabaqat al-Kubra). The event is also very important in terms of has indications, political and sectarian elements in the biography Prophet and their effects to the writing Prophet Muhammed's life. Because this event had forming by the Shiite expectations.

Key Words: Kırtas (Stationery), Shi'a, Ali, caliphate, criticism, İbn Sa'd

Giriş

Malum olduğu üzere, Şîa hilâfette seçimi kabul etmemiş, nassın gerekliliği üzerinde azamî derecede durmuştur.¹ Hatta mezhebî oluşumunu bu temel üzerine kurmuş, bu temeli sağlamlaştırmak için de birçok gerekçeler, deliller ileri sürmüştür. Şîa'nın Hz. Ali'nin hilâfet hakkını ispat etmek için ileri sürmüş olduğu deliller biri de tarihe *Kırtâs Hâdisesi* olarak geçen, Resulullah'ın vasiyet yaz-

* Dr., Yıldızeli İHL, sabanoz@mynet.com

¹ Nevbahtî, Ebu Muhammed Hasan b. Musâ (300/912), *Fıraku's-Şîa*, İstanbul 1931, 8; Eşarî, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail (324/936), *Makalâtu'l-İslâmiyyîn ve İhtilâfu'l-Musallîn*, İstanbul 1928, 64; Bakillânî, Ebu Bekr Muhammed b. et-Tayyîb (403/1012), *et-Temhîd fi'r-Reddi ala'l-Mülhideti'l-Muattıla ve'r-Râfıza ve'l-Havâric ve'l-Mu'tezile*, tlk: M. el-Hudeyrî-M. Abdulhâdî, Kahire 1974, 178-179; Bağdâdî, Ebu Mansûr Abdulkâhir b. Tâhir et-Temimî (429/1037), *Usûlu'd-Dîn*, İstanbul 1928, 279-280

dırmak istemesini konu alan haberdir². Şîa'ya göre, Resulul-lah (sav)'in burada yazdırmak istediği şey; Hz. Ali'nin kendisinden sonra halife olduğu beyanıdır. Nitekim Hz. Ömer bunu anlayınca söz konusu vasiyetin yazılmasını engellemiştir³.

Şiîlerin ileri sürdüğü bu iddiaya Sünnî müelliflerden farklı cevaplar gelmiştir. Bu bağlamda vasiyet yazımına, Resulullah (sav)'e Hz. Abbâs tarafından teklif edildiği için karşı çıkıldığı⁴, yazdırılmak istenenin sünnet olduğu⁵, Hz. Ömer'in karşı çıkmasındaki gayenin, Resulullah'ın rahatını düşünmesi olduğu⁶ gibi görüşler serdedilmiştir.

Her şeyden önce belirtmek gerekir ki, Resulullah (sav) böyle bir vasiyet yazdırmak istemiş olsaydı, hiçbir sahabînin bu isteğe karşı çıkması -gerekçesi ve niyeti ne olursa olsun- mümkün değildir.⁷ Dolayısıyla, Sünnî müelliflerin yukarıda zikrettiğimiz **engelleme gerekçelerini**, hâdisenin gerçekleşmiş olduğu ihtima-

² Söz konusu hâdise ile ilgili olarak ayrıca bkz., Buhârî, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail (256/870), **Sahîh**, I-VII, Çağrı Yay., II. Bsk., İst 1992, Meğâzî 83, Cihad 76; Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc (261/874), **Sahîh**, I-III, thk., tsh., tlk: M. Fuâd Abdalbâkî, Çağrı Yay., II. Bsk., İst. 1992, Vâsiye 22 (1637); Ebu Nuaym, el-Esbehânî (430/1038), **Kitâbu'l-İmâme ve'r-Reddi ala'r-Râfida**, thk., tlk., thrc: Ali b. Muhammed b. Nâsir el-Fukeyhî, Mektebu'l-Ulûm ve'l-Hikem, IV. Bsk., Medine 2004, 234-237; İbn Abdilber, Ebu Ömer Yusuf b. Abdillah b. Muhammed (463/1071), **ed-Dürer fi İhtisârî'l-Meğâzî ve's-Siyer**, tlk: M. Dîb el-Buğâ, Dimeşk 1984, 328-329; Zehebî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1347), **es-Sîretu'n-Nebevviye**, thk: Husamuddîn el-Kudsî, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, II. Bsk., Beyrut 1988, 383-384; İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer (774/1372), **es-Sîretu'n-Nebevviyye**, I-II, tsh: Ahmed Abdüşşâfi, Beyrut tz., II, 461-462; **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, I-XIV, Mısır 1932, V, 227; İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî (852/1448), **Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, Kahire 1325, VIII, 93-95

³ Musevî, Abdullüseyin Şerefuddîn, **el-Muracaât**, çev: Sonay, Adana tz., 283; Muzaffer, Muhammed Rıza, **es-Sakîfe**, Beyrut 1993, 78-81; Tavîl, Muhammed Emîn Gâlib, **Târîhu'l-Aleviyyîn**, Lazkiye 1924, 65-66; Ali Şeriatî, **Muhammed Kimdir**, çev: Ali Seyidoğlu, Ankara 1994, 350-352; Şerefüddîn, 117; İbn Hacer (852/1448) de bu haberin şerhini yaparken, "*Kitâb*" tabiri için, "*Kendisinden sonraki halifenin tayini denilmiştir.*" diyerek, bu duruma işaret etmiştir. Bkz., **Fethu'l-Bârî**, VIII, 93

⁴ Hamidullah, Muhammed, **İslâm Peygamberi**, I-II, çev: Salih Tuğ, İstanbul 1991, II, 1098

⁵ Habib, Muhibuddîn, "*İslâm Mezheb ve Firkalarının Birbirine Yaklaştırılması Konusu*", **AÜİFD**, çev: M. Hayri Kırbaoğlu, XXX, Ankara 1988, 293-327, 149

⁶ Dehlevî, Ebu Abdilazîz Ahmed b. Abdirrahîm, **Muhtasar et-Tuhfetu'l-İsnâ Aşeriyya**, Arp. çev: Muhammed b. Muhyiddîn b. Ömer el-Esemî, thk: Muhibuddîn el-Hatîb, Mısır 1373, 275

⁷ Bu bağlamda rivâyet literatürüne bağlılığın ulaştığı derekeyi göstermesi bakımından oldukça dikkat çekici olan ve Hz. Ömer'in haklılığını savunan, bir metni buraya almanın faydalı olacağı kanısındayız; *"..Çünkü Peygamber efendimiz hareketlerinin duyuları sağlam ve mutedil olduğu için Cenâb-ı Hakk'ın ilâhî vahyine dayanarak Allah'ın kitabını tam tebliğ etmiştir. Bu tebliğ vazifesi, "Bu gün size dininizi bütünüledim" (Mâide, 3) ilâhî emriyle son bulmuştur. Peygamberlerden ilâhî vahye dayalı olmayan hallerden sehv vukuu da müçtehidlerce ihtilaf konusu olmuştur. Binâenaleyh, hastalığın şiddetlenmesinin insan üzerindeki olumsuz tesiriyle Allah'ın kitabına ters düşecek bir sehv'in İslâm dünyasında meydana getireceği kötü durum, izaha muhtaç olmayacak kadar açıktır"* Haydarizâde İbrahim, **İslâm Mezhepleri ve Tarikatları Tarihi**, sad: Rekin Ertem, Medrese Yay., İst. 1981, 35-36. Burada şunu da belirtelim ki, son dönem Şiî müelliflerinden olan, Sadreddin Şerefüddîn'in sözde sahabenin tutumunu betimlemek için kullandığı, "*terbiyesiz ve kaba hareket*" ifadesinin de her ne surette olursa olsun kabul edilemez olduğunu belirtelim. Bkz., Şerefüddîn, Sadreddin, **Ammar bin Yâsir**, çev: A. Nihal Özsoy, İnsan Yay., İst. 1996, 116

İsnâd Tenkidi:

A- İsnâd şemasında da görüleceği üzere dört rivâyetin ana kaynağı *İbn Abbâs*'tır. Hz. Peygamber vefat ettiği zaman İbn Abbâs, on veya on üç yaşında olduğunu söylemektedir.¹² Bununla beraber bizim tercihimiz, on yaşında da olsa, gördüklerini hatırlayabilecek seviyede olduğu yolundadır. Bu varyantın râvilerinin tamamı sika olduğu gibi, rivâyet silsilesinde de herhangi bir kusur yoktur.

B- Bu senedin râvileri de tıpkı bir önceki rivâyetteki gibi sika, rivâyet silsilesi tamdır.

C- Ebu Zübeyr (128/745): Ebu Zur'a ve İbn Hibbân, "*Onunla delil getirilmez.*", Eyyûb, "*Zayıf*" derken, İbn Maîn ve Nesâî, "*Sika*" demişlerdir.¹³

Muhammed b. Abdillâh el-Ensârî (215/830): Onun hakkında Ukeylî, İbn Hibbân, "*Münkeru'l-Hadîs*", İbn Tâhir, "*Yalancı*" ve Ebu Abdillâh "*Mezû hadîsler rivâyet ediyor*" demişlerdir.¹⁴

D- Râviler arasında yer alan, Nuaym b. Yezîd mechuldur.¹⁵

E- Haccâc b. Nuseyr (213-214?/828-829): İbn Maîn, Nesâî, İbn Sa'd, Dârakutnî, el-Ezdî, "*Zayıf*", Ebu Dâvud, "*Onun hadîsini terk edin.*" demiştir.¹⁶

F- Hişâm b. Sa'd (160/776): İbn Hibbân, "*İsnâdları kalbeder, sikalara muhalifi çoktur. Delil olamaz*" derken, İbn Maîn ve Nesâî, "*Zayıf*" demişlerdir.¹⁷

G- İbrahim b. Yezîd (150-151?/767-768): İbn Hibbân, "*Vehimli*", Yahyâ b. Maîn, Nesâî, "*Sika değil, hadîsi yazılmaz.*", Ahmed, İbnu'l-Cuneyd, "*Metruk*" ve

¹² Bkz., İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî (852/1448), *Tehzîbu't-Tehzîb*, thk: Halîl Me'mûn Şiyhen-Ömer es-Selâmî-Ali b. Mesûd, I-VI, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1417/1996, III, 171.

¹³ Zehebî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1347), *Tezkiratu'l-Huffâz*, I-IV, Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-Arabî, Beyrut t.z., I, 126-127. Sihhatine zarar vermeyeceğine inanmakla beraber onun tedlisle itham edildiğini de ayrıca belirtelim.

¹⁴ bkz., Zehebî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1347), *Mizânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, I-VII, thk., tlk: A. Muhammed Muavvid-A. Ahmed Abdulmevcûd-Abdulfettah Ebu Süne, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1995, VI, 207-208; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 154

¹⁵ bkz., Zehebî, *Mizân*, VII, 46; İbn Hacer, *Tehzîb*, 623

¹⁶ bkz., İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 509

¹⁷ Ayrıca İbn Sa'd'ın onu Şülikle tavsif ettiğini belirtelim. Bkz., İbn Hibbân, Ebu Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temimî el-Büstî (354/965), *Kitâbu'l-Mecrûhîn mine'l-Muhaddisîn ve'd-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, I-III, thk: Mahmûd İbrahim Zâyid, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1992, III, 89-90; Zehebî, *Mizân*, VII, 80-82; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 28-29

Dârakutnî, “Münkeru’l-Hadîs” demişlerdir.¹⁸

H- Üsâme b. Zeyd el-Leysi (153/770): Ahmed, “*Leyse bi şey*”, Yahyâ el-Kattân, “*Zayıf*”, Nesâî, “*Kavi değil*”, İbn Hibbân, “*Hadîsi yazılır, delil olmaz*” demişlerdir.¹⁹

İ- İbrahim b. İsmâil b. Habîbe (165/781): İbn Sa’d, “*Âbid biri, altmış yıl oruç tutmuştur. Az hadîsi vardır*”, Buhârî, “*Yanında münkerler vardır*”, Nesâî, “*Zayıf*”, Mürre, İbn Maîn, “*Leyse bi şey*” ve Dârakutnî, “*Metrûk*” demişlerdir.²⁰

Dâvud b. el-Huseyn (135/752): İbn Hibbân, “*Tek kaldığında onunla delilde bulunmaktan ve rivâyetinden çekinmek gerekir*”, Süfyân b. Uyeyne, “*Hadîsinden korunurduk*”, Ebu Dâvud, “*Hadîsleri cerh edilmiş şeyhlerdendir*”, es-Sâcî, Ali b. el-Medinî, “*Münker*” demişlerdir.²¹

Görüleceği üzere ilk iki (A, B) rivâyetleri dışında, söz konusu haber, sened râvileri açısından zayıf görünmektedir.

Haber Metinleri:

İbn Sa’d’ın naklettiği ve senedlerini yukarıda verdiğimiz Kırtâs Hâdisesi rivâyetinin metinlerini ise şunlardır:

A- “Nebî (sav) hastalandığında Perşembe günü [Burada İbn Abbas ağlamaya başlıyor] (ah o) Perşembe günü Nebî (sav)’in ağrısı şiddetlendi ve “*Bana kağıt kalem getirin de, ondan sonra dalalete düşmeyeceğiniz bir yazı yazayım.*” dedi. Orada bulunanlardan bazıları, “*Allah’ın Nebî’si sayıklıyor.*” dediler. Sonra Resulullah (sav)’e “*İstediyini getirelim mi?*” diye sorulunca o, “*Bundan sonra mı?*” dedi ve getirilmesini istemedi.”²²

B- “Perşembe günü (ah o) Perşembe günü, o gün Resulullah (sav)’in ağrısı şiddetlendi ve “*Bana kağıt kalem getirin de sizin için ondan sonra asla dalalete düşmeyeceğiniz bir yazı yazayım.*” dedi. Bir Nebî’nin yanında münakaşa edilmesi yakışık olmamasına rağmen, onlar münakaşa ettiler. “*Ne oldu, sayıklıyor mu? Ona tekrar*

¹⁸ İbn Hibbân, **Mecruhîn**, I, 100-102; İbn Hacer, **Tehzîb**, I, 177-178

¹⁹ bkz., Zehebî, **Mizân**, I, 323-324; İbn Hacer, **Tehzîb**, I, 195-196

²⁰ İbn Sa’d, V, 412; Zehebî, **Mizân**, I, 135; İbn Hacer, **Tehzîb**, I, 131-132

²¹ bkz., Zehebî, **Mizân**, III, 6-10; İbn Hacer, **Tehzîb**, II, 112

²² İbn Sa’d, II, 242

sorun." dediler. Bunun üzerine tekrar gittiler. Resulullah, "Beni bırakın, ben sizin sandığınız şeyden daha hayırlı bir durumdayım." dedi ve üç şey vasiyet etti, "Müşrikleri Arap yarımadasından çıkartın, gelen heyetleri benim ağırladığım gibi ağırlayın." dedi. [İbn Abbâs] üçüncüde sustu. Söyledi de ben mi unuttum yoksa bilerek mi söylemedi bilmiyorum."²³

C- "Resulullah (sav) vefat ettiği hastalığı esnasında ümmetinin dalalete düşmemesi için bir yazı yazmak amacıyla kağıt istedi. Bunun üzerine evde konuşmalar ve gürültüler oldu. Ömer b. el-Hattâb konuştu. Bunun üzerine Nebî onu kovdu."²⁴

D- "Resulullah (sav) ağırlaştığında, "Ey Ali, bana bir şey getir de, benden sonra ümmetimin dalalete düşmemesi için yazayım." dedi. Getirmeden önce vefat eder korkusuyla, "Ben onu aklımda tutarım." dedim. Onun başı göğsümde olduğu halde, namazı, zekatı ve kölelere iyi davranılmasını vasiyet etti. Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed O'nun kulu ve elçisi olduğuna şahadet edilmesini emretti. Sonra da ruhunu teslim etti. Her kim bu şekilde şahadet getirirse ona cehennem haram olur."²⁵

E- "Perşembe günü (ah o) Perşembe günü" -diyordu İbn Abbâs, hâlâ ben [Saîd b. Cübeyr] İbn Abbâs'ın inci taneleri gibi gözünden akan yaşları görüyor gibiyim- Resulullah (sav), "Bana kalem ve yazacak bir şey getirin de sizin için ondan sonra asla dalalete düşmeyeceğiniz bir yazı yazayım." dedi. Ancak oradakiler, "Resulullah (sav) sayıklıyor." dediler."²⁶

F- "Biz Nebî (sav)'in yanındaydık. Bizimle kadınların arasında perde vardı. Resulullah (sav) "Beni yedi ayrı kuyudan alınmış su ile yıkayın ve bana kağıt ile kalem getirin ki, ondan sonra asla dalalete düşmeyeceğiniz bir yazı yazayım." dedi. Kadınlar, "Resulullah'ın isteğini yerine getirin." dediler. Ben, "Siz susun. O hastalandı-

²³ İbn Sa'd, II, 242; Aynı metni Buhârî (256/870), "Kuteybe b. Saîd (240/854)-Süfyân b. Uyeyne-Süleyman b. Müslim-Saîd b. Cübeyr-İbn Abbâs" kanalıyla nakleder ve son cümlesi; "Üçüncüde sustu ya da "unuttum" dedi" şeklindedir. Bkz., Buhârî, V, 137; Müslim (261/874) ise "Saîd b. Mansûr (227-229?/841-843) ve Kuteybe b. Saîd ve Ebu Bekr b. Ebî Şeybe (181/797) ve Amru'n-Nâkıd (232/846)-Süfyân b. Uyeyne..." kanalı ile verir ve kendi râvileri içinde tenkide uğrayanı yoktur. Metinde, "İbn Abbâs'ın ağlaması, Saîd b. Cübeyr'in ona Perşembe gününün ne olduğunu sorması" yer almaktadır. Son cümle ise, Buhârî'nin rivâyetindeki gibidir. Bkz., Müslim, II, 1257-1258

²⁴ İbn Sa'd, II, 243

²⁵ İbn Sa'd, II, 243. Bu rivâyete e kussâs anlatımının izlerini açıkça görmek mümkündür.

²⁶ İbn Sa'd, II, 243; Müslim bu rivâyeti, "İshâk b. İbrahim (259/872) - Vekî' b. el-Cerrâh (196/811) - Mâlik b. Mığvel..." kanalıyla nakletmiştir. Râvileri sikadır. Bkz., Sahîh, II, 1258; ayrıca bkz., Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr (310/922), Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk (Târîhu't-Taberî), I-VI, Beyrut 1988, II, 229

ğında gözlerinizden yaşlar akar, iyileşince de boğazına sarılırsınız.” dedim. Resulullah (sav) ise, “Onlar sizden hayırlıdır.” dedi.”²⁷

G- “Nebî (sav) vefatında, ümmetinin dalalete düşmemesi ve düşürmemesi için bir yazı yazmak için kağıt istedi. Bunun üzerine yanında gürültüler oldu. Nebî (sav)’de bundan vazgeçti”²⁸

H- “Resulullah (sav) vefat ettiği hastalığı esnasında, evde, içlerinde Ömer b. el-Hattâb’ın da bulunduğu adamlar vardı. Resulullah (sav), “Bana bir şey getirin de, sizin için ondan sonra dalalete düşmeyeceğiniz bir yazı yazayım.” dedi. Ömer, “Resulullah’a ağırları galebe çalmıştır. Yanımızda Kur’ân var. Bize Allah’ın kitabı yeter.” dedi. Bunun üzerine orada bulunanlar ihtilafa düştüler ve çekişmeye başladılar. Onlardan kimi, “Getirin Resulullah (sav) sizin için yazsın.” derken, kimileri de Ömer’in söylediğini söylüyordu. Gürültü ve tartışma artınca Resulullah (sav) üzüldü ve “Yanımdan kalkın.” dedi.” Ubeydullah b. Abdillâh, İbn Abbâs’ın, “Resulullah (sav) ile yazmak istediği yazı arasına giren o musibet ne büyük bir musibettir” dediğini söyler.²⁹

İ- “Nebî (sav) vefat ettiği hastalığı esnasında, “Bana kalem ve kağıt getirin ki, sizin için ondan sonra asla dalalete düşmeyeceğiniz bir yazı yazayım.” dedi. Ömer b. el-Hattâb, “Filân ve Falan için Rum şehirlerini mi? Resulullah (sav) ölecek değil ki, onun vasiyetnamesini açalım. Şayet ölürse de İsrailoğullarının Musâ’yı beklediği gibi onu bekleriz.” dedi. Nebî (sav)’in eşi Zeyneb, “Nebî (sav)’i işitmiyor musunuz? Size vasiyette bulunuyor.” dedi. Bunun üzerine tartışmaya başladılar. Resulullah (sav) de “Kalkın, gidin.” dedi. Onlar gidince de Nebî (sav) vefat etti.”³⁰

Metin Tenkidi:

İbn Sa’d’ın zikrettiği metinler yukarıda sıraladığımız haberlerden ibarettir. Söz konusu haberleri Zühri,³¹ Ma’mer,³² Vâkıdî³³ gibi müellifler zikretmiş,

²⁷ İbn Sa’d, II, 243-244

²⁸ İbn Sa’d, II, 244

²⁹ İbn Sa’d, II, 244; Buhârî aynı rivâyeti, “Ali b. Abdillâh (234/848) - Abdurrezzâk b. Hemmâm (211/ 826) - Ma’mer...” kanalı ile verir. Metinde ise sözü söyleyen olarak Ömer yerine, “onlardan bazıları” zikredilmiştir. Bkz., **Sahîh** V, 137-138; Müslim’deki sened ise, “Muhammed b. Rafî’ (245/859) ve Abd b. Humey (247/861) - Abdurrezzâk - Ma’mer...” şeklindedir. Metin İbn Sa’d’ın aynıdır. Bkz., **Sahîh**, II, 1259

³⁰ İbn Sa’d, II, 244-245

³¹ bkz., Abdurrezzâk, b. Hemmâm es-Sanânî (211/827), **el-Mussannef**, I-XI, thk: Habîburrahmân el-A’zâmî, el-Mektebu’l-İslâmî, Beyrut tz., V, 438; Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdillâh eş-Şeybânî (241/855), **Müsned**, I-IV,

Musâ b. Ukbe, İbn İshâk, İbn Hişâm gibi müellifler ise nakletmemişlerdir. Haberin bazılarının içeriğinin – D ve İ metni gibi- tamamen uydurma olduğu açıktır. Bununla beraber diğer metinlerde de, tenkide açık bir çok nokta vardır. Biz metinleri tek tek ele alıp incelemek yerine, hepsini beraber incelememizin daha şümulü bir bakış açısı vereceği kanaatindeyiz.

a- Konuya ümmetin dalaletine düşmemesi açısından yaklaşan Dehlevî'nin de belirtmiş olduğu gibi,³⁴ “Bu gün size dininizi ikmal ettim. Üzerinize nimetimi tamamladım”³⁵ ayeti bu vâkiadan üç ay önce inmiştir. Bu ayet böyle bir hâdisenin vukûunu mümkün kılmamaktadır.

b- Ümmetin dalaletine düşmesini engelleyecek böyle önemli bir vesikayı, Resulullah (sav)'in 23 yıllık uzun Nübüvvet hayatında değil de, vefatından dört gün önce yazdırmak istemesi de anlaşılır değildir. Aynı şekilde, Resulullah (sav)'in ümmetine olan düşkünlüğü malum olduğu halde, sırf yanında tartışıldı diye, yazdırmaktan vazgeçtiğini, böylece de ümmetinin dalaletine düşmesine göz yummuş olduğunu kabul etmek mümkün değildir.

c- Haberin metinlerinde de geçtiği üzere, hâdiseye Perşembe günü olmuştur. Resulullah (sav)'in vefat gününün Pazartesi olduğu hususunda ise bütün kaynaklar ittifak hâindedir.³⁶ Şayet o gün böyle bir vasiyet yazdırma imkanına sahip olamadı ise, bunu sonraki günlerde pekalâ yapabılırdı.³⁷ Bu konuda Resulullah (sav)'in rahatsızlığı gerekçe olarak ileri sürülemez. Zira, Hz. Peygamber'in vefatından önce -iddia olunan hâdisenin vukuundan sonra- mescide çık-

Çağrı Yay., II. Bsk., İst. 1992, I, 336; Buhârî, V, 137-138; Müslim, III, 1259; Ebu Avâne, Ya'kûb b. İshâk el-Esferâinî (316/928), **Müsned**, I-V, thk: Eymen b. Ârif ed-Dimeşkî, Dâru'l-Ma'rife, I. Bsk. Beyrut 1998, III, 476; İbn Hibbân, Ebu Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temimî el-Büstî (354/965), **Sahîhu İbn Hibbân bi-Tertîbi İbn Belbân**, I-XVIII, thk: Şuayb el-Arnâvût, Müessesetü'r-Risâle, II. Bsk., Beyrut 1414/1993, **Sahîh**, XIV, 562-563; Beyhâkî, Ebu Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali (458/1066), **es-Sünenü'l-Kübrâ**, I-X, thk: Muhammed Abdulkadir Atâ, Mektebetü Dâri'l-Bâz, Mekke 1414/1994, III, 433; IV, 360; Zührî, Muhammed b. Müslim b. Şihâb (124/741), (**Kitâbu'l**) **Meğâzî**, cem: Süheyl ez-Zekkâr, Dâru'l-Fikr, Dimeşk 1401/1981, 136

³² Zührî, 136

³³ İbn Sa'd, II, 243-245

³⁴ Bkz., Dehlevî, 275-278

³⁵ 5/Mâide, 3

³⁶ bkz., İbn Hişâm, Ebu Muhammed Abdulmelik b. Eyyûb el-Hımyerî (213/828), **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, thk, şrh: M. es-Sekkâ-İ. el-Ebyârî-A. Şelbî, I-IV, Kahire tz., IV, 652; İbn Mâce, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî (275/888), **Sünen**, I-II, thk., şrh., tsh: M. Fuâd Abdalbâkî, Çağrı Yay., II. Bsk., İst. 1992, I, 519; İbn Abdilber, Ebu Ömer Yûsuf b. Abdillâh (463/1071), **el-İstîâb fi Ma'rifeti'l-Ashâb**, I-IV, thk. tlk: Ali Muhammed Muavvid-Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Beyrut 1995, I, 147; İbn Kesîr, **es-Sîre**, II, 484-486; İbn Hacer, **Fethu'l-Bârî**, VIII, 91

³⁷ bkz., Ateş, 152

rak hutbe irât ettiği ve hatta sesinin mescidin dışından duyulduğu kaynaklarda yer almaktadır.³⁸ Ümmetin sonsuza dek dalalete düşmesini engelleyecek kadar önemli bir vasiyeti, Resulullah (sav)'in bu dört günlük zaman zarfında, bir daha tekrarlamamış olmasını anlamak güçtür. Muhtemelen yukarıda zikredilen son metin (İ), böyle bir çıkmaz üzerine, “*onlar gidince de Nebî (sav) vefat etti.*” ibaresi eklenmiştir.

d- Senedleri sahih görülen, A, B ve D rivâyetlerindeki Resulullah (sav)'in takındığı tutum ve sözleri arasındaki farklılıklar, kağıt ve kalemin getirilmesine kimin itiraz ettiği, Resulullah (sav)'in eşlerinin müdahale şekilleri, üç vasiyetin neler olduğu gibi anlatımlar, aynı hâdise için, olması gereğinden bir hayli fazla farklılıklar içermektedir. Bununla beraber şunu da ifade edelim ki, ibareler arasındaki farklılıklar, haberlerin mana üzerine rivâyet edilmesine binâen hiçbir surette haberin sıhhatine zarar vermez.

Bunlara ek olarak, ikinci (B) rivâyetin Buhârî ve Müslim'deki varyantlarında iddia edilen, İbn Abbâs'ın tutumunun da bir sahabîye atfedilmesi zor bir hareket tarzıdır. İbn Abbâs'ın sözde bu tutumunun değerlendirmesini, Gölpınarlı, “*..Üçüncü vasiyeti unuttum demiştir ki, herhalde bu unutulmuş üçüncü vasiyet, zamanın icabından ve siyaseten unutulmuş gerekir.*”³⁹ şeklinde yapmaktadır. Merhum Gölpınarlı farkında olmadan İbn Abbâs'ı yalancılıkla itham etmektedir ki, İbn Abbâs'ı bundan tenzih ederiz. Şayet gerçekten unuttuysa bunun hilâfet konusu gibi önemli bir konu olmadığı anlaşılır. Şîa'nın iddia ettiği gibiyse, o zaman da yalancı konumuna düşer ki, şahitliğinin bir geçerliliğinden bahsedilemez. Ayrıca İbn Abbâs'ın vefat tarihi (65/685) dikkate alındığında sonraki dönemlerde zamanın icabı ve siyasî bir baskı gerekçesi de ortadan kalktığından bu üçüncü vasiyeti söyleyebilirdi. Rivâyetlerdeki, “*sustu*” şeklindeki ifadeler de, aynı şekilde İbn Abbâs'ı töhmet altında bırakmaktadır.

Şîa'nın hilâfette ileri sürmüş olduğu bir diğer şart da, nassın vucubiyetidir. Şîa bu görüşünü desteklemek için, diğer inançlarında olduğu gibi,

³⁸ bkz., İbn Hişâm, IV, 653-654; Buhârî, IV, 184; Halebî, Ali b. Burhâniddîn (1044/1634), *es-Sîretu'l-Halebiyye fî Sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn (İnsânü'l-Uyûn)*, I-III, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut tz., III, 467. Usâme b. Zeyd'in komutanlığı hakkında ileri geri konuşmalar üzerine Resulullah (sav)'in cemaate hitap ettiği konusunda bkz., Vâkıdî, Muhammed b. Ömer b. Vâkıd (207/822), *Kitâbu'l-Meğâzî*, I-III, thk., tkd: Marsden Jones, Âlemü'l-Kütüb, III. Bsk., Beyrut 1984, III, 118-119; İbn Sa'd, II, 248-250

³⁹ Gölpınarlı, Abdalbaki, *Sosyal Açıdan İslam Tarihi Hz. Muhammed (sav) ve İslam'ın İlk Devri*, İst. 1991, 161

yeni haberler vaz etmiş veya mevcut haberler üzerine eklemelerde bulunmuştur. Kırtâs Haberi de bu gaye ile üretilmiş haberlerden biridir. Kırtâs Hâdisesinde vasiyetin nedenini açıklama bâbında Resulullah (sav)'e atfedilen, "...Benden sonra ümmetimin dalalete düşmemesi için"⁴⁰ sözü, Şîa'nın yine nassın gerekliliğine delil olarak getirdiği, "İşin, seçime bırakılması ihtilaf ve fitneye yol açar, çünkü insanların görüşleri farklı farklıdır."⁴¹ görüşünün bir tezahürü olduğunu söylemek mümkündür.

Sünnî kaynakların bu haber karşısında takındıkları tavır da oldukça ilginçtir. Nerede ise, benzer haberler Sünnî cephe tarafından da imâl edilmiştir. Söz konusu hâdisede vasiyetin kim için yazdırılmak istendiği müphem bir konudur. Şîa'ya göre, vasiyet Hz. Ali içindir. Ancak bunu neye dayanarak söyledikleri kesin olmadığı gibi, haber metinlerinde de herhangi bir işaret yoktur. Bununla beraber, bu açığı iyi fark eden Sünnî cephe, vasiyet edilmek istenen şahsı ilan eder ki, bu; Hz. Ebu Bekr'dir. Hz. Âişe'den gelen bir rivâyete göre, Resulullah (sav), hastalığının başında, Hz. Âişe'ye, "Babanı ve kardeşini çağır ki, Ebu Bekr'in hilâfeti hususunda bir şey yazayım. Ben bazılarının bu işe talip çıkmasından ve söz etmesinden korkuyorum. Allah ve müminler Ebu Bekr'den başkasına razı olmazlar" demesini konu almaktadır.⁴²

Rivâyette dikkati çeken bir diğer husus ise, vasiyeti kimin engellediğinin belli olmamasıdır. Her ne kadar, Ömer'in ismi veriliyor ise de, Şeriatî'nin de ifade ettiği gibi bu husus belli değildir.⁴³ Dördüncü metinde (D) kağıt kalem getirmeyen kişi Hz. Ali'dir. Hâdiseye rivâyet malzemesi açısından baktığımız zaman, Hz. Ömer'in getirmediğini konu alan rivâyetle, bu rivâyet arasında -isnâd da dahil olmak üzere- herhangi bir fark yoktur ve neden tercihin Hz. Ömer'den yana kullanıldığını açıklamak için elimizde, mezhep tarafgirliğinden başka bir gerekçemiz yoktur.

Genel anlamda Resulullah'ın üç vasiyeti olgusuna diğer kaynaklar da ilgi göstermişlerdir. Bununla beraber, değişik zamanlarda dile getirildiğini düşün-

⁴⁰ bkz., İbn Sa'd, II, 242-244; Buhârî, V, 137-138; Müslim, II, 1259

⁴¹ Âmidî, Seyfuddîn (631/1233), *el-İmâmetu min Ebkarî'l-Efkâr fi Usûli'd-Dîn*, thk: Muhammed Zübeydî, Beyrut 1992, 95; Muzaffer, 30

⁴² bkz., İbn Sa'd, II, 225; Bakillânî, 177; İbn Teymiye, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Abdilhalîm (728/1328), *Minhâcu's-Sünne fi Nakdi Kelâmi's-Şîa ve'l-Kaderiyye*, I-IV, Bulak 1321, I, 134-135; II, 135; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 228

⁴³ bkz., Ali Şeriatî, 357

düğümüz, üç vasiyetin toplamı üçten bir hayli fazladır. Birini İbn Abbâs'ın unuttuğunu söylediği bu üç vasiyetin neler olduğu konusunda genel bir tarama ile karşımıza çıkan vasiyetleri;

1-Müşriklerin Arap yarımadasından çıkartılması,⁴⁴

2-Medine'ye gelen heyetlerin iyi ağırlanması,⁴⁵

3-Yemen'deki, Rahaviyyîn, Dâriyyîn, Sebeliler ve Eşariler için Hayber ürünlerinden 100'er ölçü verilmesi,⁴⁶

4-Usâme b. Zeyd b. Hârise komutasındaki ordunun gönderilmesi,⁴⁷

5-Arap yarımadasında iki dinin bir arada tutulmaması,⁴⁸

6-Zekat,⁴⁹

7-Namaz,⁵⁰

8-Kölelere iyi davranılması,⁵¹ şeklinde zikredebiliriz. Sayısal olarak üçten fazla olan bu vasiyetlere, Hz. Âişe'den gelen ve Resulullah (sav)'in bir şey vasiyet etmediğini konu alan rivâyetleri de⁵² ekleyecek olursak, "üç vasiyet" kültürünün sıhhati hakkında bir fikir sahibi olmak mümkün olur.

Sonuç

Hz. Ali'nin hilâfetine nass olarak ileri sürülen önemli delillerden biri olan Kırtâs haberi İbn Sa'd özelinde -sened bakımından olmasa bile- metin açısından tenkide açıktır. Tek başına senedin haberin sıhhatine güvence olamayacağından hareketle de, haberin mutlak manada sıhhatinden bahsetmek mümkün değildir. Bu rivâyeti, Şîî tarih yorumunun nass teorilerindeki ve gâsıp idareciler tezindeki açığa yaptıkları yamalardan biri olarak değerlendirmek mümkündür.

Netice itibariyle diyebiliriz ki, Kırtâs hâdisesi râviler açısından olmasa bile, içerisinde barındırdığı ifadeler itibariyle, tarihî gerçekliği İbn Sa'd özelinde yoktur. Rivâyetin işlenişi ve kullanımı açısından olaya baktığımızda ise haberin

⁴⁴ İbn Sa'd, II, 242; İbn Abdilber, **ed-Dürer**, 328

⁴⁵ İbn Sa'd, II, 242

⁴⁶ İbn Hişâm, III, 353

⁴⁷ İbn Hişâm, III, 353

⁴⁸ İbn Hişâm, III, 353; İbn Abdilber, **ed-Dürer**, 328

⁴⁹ İbn Sa'd, II, 243; İbn Abdilber, **ed-Dürer**, 328

⁵⁰ İbn Sa'd, II, 243; İbn Abdilber, **ed-Dürer**, 328

⁵¹ İbn Sa'd, II, 243; İbn Abdilber, **ed-Dürer**, 328

⁵² bkz., İbn Sa'd, II, 261

Şîa tarafından imâl edildiğini, değişik dönemlerde tadilata tabi tutulduğunu söyleyebiliriz. Şîi tarih yorumu bir çok tarihî olguda olduğu gibi, bu hâdiseyi de normatif bir bakış açısı ile değerlendirmiş, mezhebî kabuller doğrultusunda istediği forma sokmuştur.

www.hikmetyurdu.com